

A gazdasági földrajz lényege.

A gazdasági földrajz csak néhány évtizeddel ezelőtt keletkezett. Abban a korszakban történt ez, amikor a lakosság túlságos szaporodása és az igényeknek nagymértékű megnövekedése következtében a fehér ember aránylag kis terjedelmű földje már nem volt képes szülőtteinek megfelelő életmódot biztosítani. Évenként tehát milliószámra vették kezükbe a vándorbotot, hogy szülőföldjüket hosszabb-rövidebb időre, sőt a legtöbb esetben egyszer s mindenkorra elhagyják. Szerencsére a transzkontinentális vasutvonalaknak ép erre az időre eső kiépítése és a csavargózósók feltalálása útjukat kényelmessé s olcsóvá tette, a kábel s újabban a szikratávíró pedig megkönnyítették, hogy az itthonmardottakkal az érintkezést fenntarthassák.

A tengerentúli utazás, amely eddig nagyon sokszor nyugalomukat sehol nem lelő vagy kincskereső kalandoroknak és világot látni óhajtó dúsgazdag főuraknak kedvtelése volt, egyszerű szellemi és kézi munkásoknak eszköze lett arra, hogy a civilizált ember legelemibb céljának: *a biztos és jó megélhetésnek* elérését s esetleg a szülőhazába szóló rokoni látogatásokat lehetővé tegye. Így egy csapásra megszűnt a világlátott emberek misztikus varázsa, amelyet az emberevőkről, az exotikus népek szokásairól, táncairól, vallási szertartásairól elmondott hátborzongató elbeszéléseik szereztek nekik, hisz ettől az időtől kezdve még a Kárpátok legeldugottabb falujának lakója is úgy beszélt egy amerikai útról, mint régebben egy falusi búcsújárásról. Nem érdekelték az embereket többé a régi útinaplók idegtesztő leírásai, hanem inkább az, hogy szükség esetén mikép tudniának a földkeregség különböző részein elhelyezkedni vagy esetleg az ottan folyó gazdasági életből maguknak hasznot meríteni. Az Európán kívül eső világ megszűnt a csodák és titokzatosságok hazája lenni, hanem egyes-egyedül az emberi megélhetést biztosító *munka* szinterévé vált. Az emberek a legszélesebb körben tudatára ébredtek annak,

hogy a földkeregségnek alig van része, ahol az adott természeti viszonyok figyelembevételével s a megfelelő termények helyes módszerű produkálásával a boldogulást megalapozni ne lehetne. Szívesen olvastak tehát olyan munkákat, amelyek akár az egész föld, akár csak egyes országok gazdasági életét ismertették.

Az első ilyen irányú művek — gazdaságföldrajzok — még nagyon kezdetlegesek voltak, mert ezek az illető terület természeti viszonyait, terményeit, lakosságát, településeit és közlekedését egyszerűen csak leírták anélkül, hogy a gazdasági élet tényezői között okozati kapcsolatokat bírtak volna megállapítani. A később megjelent munkák nivója ebben a tekintetben is állandóan emelkedett, úgyhogy ma már bátran elmondhatjuk, hogy teljesen kész, önálló tudománnyal van dolgunk, amelynek kialakult célkitűzése, tárgyköre és módszere van.

A gazdasági földrajz a világ egyes részein divatos s egymástól lényegesen különböző gazdálkodási formák szövevényes életébe világít be, kutatja a bennük rejlő törvényszerűségeket s keresi a közöttük nyilvánuló különbözőségek természeti és emberi okait.

A gazdálkodás célja az ember megélhetésének biztosítása vagyis a szükséges táplálékról és a természeti viszontagságok elleni védekezésről való gondoskodás. Ez a cél lebeg az östermelő, az iparos, a kereskedő s minden más foglalkozású szemelőtt. A különbség csak az, hogy míg az östermelő az elengedhetetlenül szükséges dolgok legnagyobb részét maga produkálja, a többi foglalkozásúak ténykedésüket inkább csak eszközüül használják fel arra, hogy a kívánt anyagokat az östermelőtől megszerezhessék.

A gazdálkodás távolabbi célja a kényelmes, jó, az ember *szellemi* igényeit is kielégítő megélhetés biztosítása. E cél megvalósítása kapcsán a gazdálkodásnak olyan összetett formája keletkezik, amelyben ma egyetlenegy ember sem független, hanem szükségletei jónagy részének kielégítésekor föltétlenül más foglalkozásúak produktumaira van utalva. Más szóval akár künn a szabadban vagy bányában, akár műhelyben vagy gyárban, akár irodában vagy laboratóriumban dolgozzék valaki, a főcélja ugyanaz: saját és családja életének fenntartása. De célja megvalósításakor az ember nincsen magára hagyatva s nem

szorítkozik egyedül agya és két keze munkájára, hanem a természeti erők és a munkaeszközök működésére is támaszkodik.

Az emberi gazdálkodás éltető lelke tehát a munka, az a munka, amelyet a természeti tényezők, az eszközök (gépek) és az emberek végeznek.

I.

A természeti tényezők: a nedvesség, a meleg, a földfelszín-félék és alakulatok mennyiség és minőség szerinti földrajzi eloszlása nem volt egyöntetű a geológiai múltban s nem ilyen a jelenkorban sem, hanem ebben a tekintetben időben és térben is igen nagy változatosságot tapasztalhatunk. A vidékenként és időnkint különböző mennyiségben és minőségben szereplő természeti tényezők változatos együttműködésének köszönhető, hogy a föld más-más korszakaiban keletkezett kőszén-, kősó-, petroleum stb. telepek annyira szétszóródtan lehettek fel a világ minden részében; hogy a növény- és állatvilág helyenkint más és más igényekkel lép fel a földrajzi faktorokkal szemben és hogy vannak olyan területek is, amelyek akár a túlnagy vagy túlkicsiny meleg, akár a túlsok vagy túlkevés víz, akár a felszín meg nem felelő alakulata vagy összetétele miatt hasznos növények és állatok fenntartására alkalmatlanok. Ennek következtében ezek a vidékek a gazdasági élet színteréül nem is szolgálhatnak, hanem legfeljebb csak indirekt módon vehetnek benne részt, akár a róluk más területre származó víz vagy meleg vagy por alakjában, akár azáltal, hogy forgalmi útvonalak vezetnek rajtuk keresztül. A Himalája gleccsereiből az Indus medrében a lapályra folyó víz puhítja meg a Pandzsáb majdnem esőtlen vidékeinek szántóföldjeit, Belső-Ázsia sivatagjairól a szél szárnyán a mennyei birodalomba jutott por teszi termékkennyé a kínai platót s a Szahara fölött átmelegedett levegőtömeg hazánk területére kerülve hőséget idéz elő s érőben levő termésünket megperzseli.

Ha tehát valaki valamely vidék gazdasági életét magyarázni akarja, első sorban tanulmányoznia kell, hogy azon a területen a különböző időkben a természeti faktorok mi módon dolgoztak együtt, mert csak így tudja megértetni az illető vidék gazdasági életében esetleg nagy szerepet játszó bányászati terméknek előfordulását, előfordulási módját, bőségét és

minőségét. Tanulmányoznia kell továbbá a helyszínén a jelenkor természeti viszonyait is, mert csak így tudja megállapítani, hogy azok megfelelnek-e azoknak a követelményeknek, amelyeket az elérendő minőség szempontjából az ott tenyészített növények és állatok megkívánnak s hogy általában az ott folyó földművelés, állattenyésztés, bányászat, ipar, kereskedelem stb. állapota összhangban van-e ezeknek a gazdasági ágaknak arra a területre érvényes földrajzi feltételeivel.

Nem elégséges azonban, hogy csak a tárgyalt területre vonatkozólag ismerkedjék meg a múlt és jelen természeti faktoraik munkásságával, hanem ismernie kell azt az egész földkerekségre vonatkozólag is, mert csak így bír a gazdasági földrajzban annyira fontos összehasonlításokat végezni.

II.

A természeti erők szünet nélkül dolgoznak s munkájuk eredménye részben hasznos, részben káros, részben közömbös az emberre nézve. A hasznos produktumokat (ivóvíz, kősó, elefántcsont, kaucsuk, arany, kén) az ember összegyűjti és felhasználja; a károsokkal szemben pedig (áradás, homokfúvás, sáskajárás, bozótosodás, lávaömlés, villámcsapás) védekezik. Mindez azonban megélhetésének biztosítására a legtöbb esetben nem elégséges, miértis arra törekszik, hogy a természeti erőket — amennyire csak lehetséges — hatalma alá hajtsa, azokat dolgoztassa vagy munkájukat legalább is irányítsa.

Ily módon sikerült a villamosságot és a gőzt jóformán teljesen szolgájává tenni; a talaj termőerejét pedig erősen befolyásolni. Az ember ilyirányú ténykedéseit azonban nem végezheti pusztá kézzel, hanem okvetlenül kénytelen magakonstruálta tárgyak segítő működését is igénybevenni. Ezeket a tárgyakat, amelyek között egyszerű munkaeszközöket, komplikált szerkezetű gépeket és nagy területet elfoglaló berendezéseket is találhatunk, nemcsak a termelésre, hanem a termelvények feldolgozására s az így nyert árúknak a fogyasztóhoz való szállítására is felhasználja.

A gazdasági élet kialakulásánál tehát nagyon fontos szerepe van a munkaeszközöknek, a gépeknek és a technikai berendezéseknek is. Ide számítom nemcsak azokat a tárgyakat, amelyek a gazdasági, vagyis *a termelő, feldolgozó és szállító*

munkában aktíve résztvesznek, mint az eke vagy a malomkő, vagy a mozdony, hanem azokat is, amelyeknek szerepe csak passzív, de jelenlétük az illető munka elvégzéséhez elengedhetetlenül szükséges. Ilyenek az utak, vasútvonalak, épületek, csatornák stb.

Ezek ugyan kivétel nélkül emberi alkotások, de mint-hogy a jelen generáció születésekor már a legnagyobbbrészt itt voltak, egészen bátran a földfelszín lényeges alkotórészeinek, úgyszólván kenyeretadó természeti kincseknek tarthatjuk őket. Az ásott csatorna szerepe ugyanaz, ami a folyóé és a kohó s acéleszközgyári épület a berendezéssel együtt csak olyan állandó jellegű adomány a mai ember megéllhetése szempontjából, mint maga a vashánya.

Mondanom sem kell, hogy *a munkaeszközöknek, gépeknek s a technikai berendezéseknek földrajzi elosztása* is igen nagy változatosságot mutat a mennyiség és minőség szempontjából. Vannak primitív népek, amelyeknek jóformán egyetlen földművelő eszköze egy fából faragott karó, ami minden bizonnyal erős ellentétben áll az európai mintagazdaságok felszerelésével szemben.

Mennyivel primitívebb Kína technikai berendezése az Északamerikai Egyesült Államokénál, pedig a mennyei birodalom ugyancsak meg van áldva természetnyújtotta adományokkal, termékeny földdel, szénnel, vassal stb. s a lakosság még sem bírja az összes előnyöket kiaknázni s a viszonyokhoz méltó életmódhoz jutni, mert hiányoznak a bányaberendezések, a gépekkel ellátott gyárépületek, a kiépített vasútvonalak stb.

Válamikor katonai őrállomásokkal ellátott s rendszeresen használt útvonalat létesítettek óriási áldozatok árán a kínai császárak a Tarim medence sivatagjain át, mert a kínai selyem ebben az irányban jutott a legjutányosabban Perzsiába, Indiába és Európába. Újabb időkben a kínai selyem alkalmasabb utat talált, minek következtében a régi útvonal biztonságáról ma már senkisé is gondoskodik s nem is valószínű, hogy fontossága egyhamar életrekel. Ezzel szemben a Szaharán keresztül vezető útvonalak s a biztonságukon örökdő oázisok jelentősége egyre emelkedik s itt a jövőben nagy vállalkozások megindítására van kilátás.

A technikai berendezkedésben való nagy változatosság-
nak is megvannak a maga okai s ezek részben a természeti vi-
szonyokban, részben a lakosság kulturnívójában s gazdasági
rendszerében keresendők. Terméketlen vidéken vagy törpe-
birtok-rendszer mellett nagyszabású mezőgazdasági beruház-
kodás nehezen képzelhető el. Tekintélyes gyáripárt csak úgy
lehet fejleszteni, ha a szükséges nyersanyag, hajtóerő és tőke
rendelkezésre áll; ezenkívül elngedhetetlen, hogy a lakosság
értelmi foka elegendő magas legyen ahhoz, hogy az ipari mun-
kához szükséges tudást és ügyességet elsajátítani képes legyen.
Forgalmi utvonalak kiépítéséhez is szükséges, hogy az illető
terület a kereskedelem földrajzi feltételeinek megfeleljen,
vagyis hogy akár helyben, akár a szomszédban legyen termés-
felesleg vagy árúfelesleg, annak legyen piaca, hogy az ott lakó
népnek legyen érzéke és arravalósága a kereskedelmi kapcsola-
tok megszervezésére, továbbá hogy az építés elé ne merüljenek
fel olyan természeti akadályok, amelyek elhárításának költ-
sége nem állana arányban a várható előnyökkel.

Nem szerezhethetünk tehát helyes képet valamely vidék gaz-
dasági életéről, ha nem ismerkedünk meg szám szerint és mi-
nőség szerint is az ott használatos eszközökkel, működésben
levő gépekkel, a települési és közlekedési viszonyokkal, to-
vábbá az illető ország birtokrendezésével és tőkeerejével. De
az összehasonlítások és kapcsolatok szerzésének kedvéért ér-
deklődnünk kell mindezeknek az egész világra vonatkozó föld-
rajzi elterjedése iránt is.

III.

A technikai felszerelések részben működésükkel, rész-
ben jelenlétükkel erősen befolyásolják ugyan a természeti fak-
torok munkásságát, de ehhez a legtöbb esetben szükséges, hogy
*az ember fokozottan, szinte egész szellemi lényével akcióba
lépjen.*

Az ember kézi és szellemi erővel vesz részt a gazdasági
munkában, bár ezt a kétféle tevékenységet egymástól teljesen
különválasztani nem igen lehet, hisz az emberi munka minősége
éppen attól függ, hogy milyen szellemi tehetséggel, képzettség-
gel, gyakorlottsággal és rátermettséggel dolgoznak az illetők a
legegyszerűbb kézi munkástól a vállalkozás első vezetőjéig.

De a gazdasági életre nemcsak a vállalkozás alkalmazottjai és közvetlen érdekeltjei gyakorolnak befolyást, hanem éppen a fejlesztést célzó állami és magán intézmények tagjai: a különféle tudományok elméleti és gyakorlati művelői is, akik talál-mányaikkal, újításaikkal, útmutatásaikkal nagyban megkönnyíthetik az emberi megélhetést.

Már pedig az emberiség szellemi és testi energiájának földrajzi eloszlása sem egyöntetű sem mennyiségileg, sem minőségileg, hanem ezen a téren legalább is olyan fokú ellentétekkel találkozhatunk, mint amilyenek a Szahara forrósága s a sarkok jéghidege, az egyenlítői vidékek esőbősége s a sivatagos zóna szárazsága, az alluviális és löszborította lapályok felszínének egyenletessége, talajának tápanyagtartalma s a karsztos területek lejtőinek meredeksége, földjének terméketlensége között vannak. Teljesen elégséges a bushman és az amerikai technikai készségét, az ausztráliai néger és az európai tudós és művész szellemi képességét összehasonlítani.

Ennek a nagy különbségnek legalább részben földrajzi okai vannak. Tagadhatatlan, hogy az európai ember gazdasági kulturájának magaslatát első sorban e földrész kedvező klímájának; a kontinensbe mélyen benyúló folyóinak, kikötésre alkalmas öbleinek; szénben, vasban s más hasznos bányászati termékekben való gazdagságának s a felszínalakulatok előnyös változatosságának köszönheti. Egy cseppet sem lehet tehát csodálkozni, hogy a természeti viszonyok ilyen nagyfokú támogatása mellett az ember itt hamarabb fejlesztette ki alkotó képességét, mint a trópusokon, ahol a körülmények tevékenységét csak nehezítették.

Amíg azonban bebizonyítást nyert, hogy a természeti viszonyok a történelmi időkön belül nem változtak s ekkép ezeket az emberiség megélhetése szempontjából állandóaknak kell tekintenünk, addig egyes népek szellemi és testi képessége aránylag rövid idő alatt igen nagy változáson mehet keresztül, mert akár vezető férfiainak energikus fellépése, akár sorsdöntő történeti események átalakító hatást gyakorolhatnak rájuk.

Gondoljunk csak arra a befolyásra, amelyet *Mohamed* a tunya arabokra, vagy amelyet *Széchenyi* sokoldalú tevékenysége hazánk népére gyakorolt vagy arra a tüneményes, gyors fejlődésre, amelyen a japán nép kikötőinek erőszakos megnyitása óta átment. És vegyük tekintetbe Lengyelországot, amely-

nek népe három részre való osztása következtében részben orosz, részben porosz, részben pedig osztrák vezetés alá került. A világháború alatt alkalmam nyílt a lengyelek lakta területet keresztül-kasul gyalogszerrel bejárni s így módomban volt tapasztalni, hogy teljesen azonos természeti viszonyok között mennyivel magasabb rendű gazdasági életet produkált a porosz vezetés alatt álló lengyel, mint az orosz-lengyel.

Bár a természeti viszonyok nagyjában változatlanoknak is mondhatók, azt sem lehet említés nélkül hagyni, hogy az emberi tevékenység — ha kis mértékben is — mégis érezhetőleg hatással van a természetre, amennyiben építkezéseivel átalakítja a föld felszínét, irányítja egyes növények és állatok tulajdonságainak változását s gazdaságilag értéktelen területeket használhatóvá tesz.

De az is igaz, hogy az ember a legerősebb törekvéssel sem képes legyőzni azokat a természeti akadályokat, amelyeket a természet az óhajtott erő kifejtés elé hárít. A hideg mérsékeltövi ember életének veszélyeztetése nélkül nem bir testi munkát végezni a trópusokon, minimális szellemi munkát is csak nagy megerőltetéssel; az afrikai őserdő legtehetségesebb gyermekét pedig hiába hoznánk európai iskolába, a követelményeknek nem lenne képes eleget tenni.

Valamely vidék adott természeti viszonyai tehát rányomják bélyegüket a lakosságra, de a különböző emberfajtákra nem egyforma mértékben. A székely és az oláh hosszú századok óta él egymás szomszédságában azonos körülmények között, de azért nem lehetne azt állítani, hogy a két nép gazdasági értéke egyenlő. Egészen más gazdasági életet találunk a Skandináv félszigeten, ha ott történetesen nem svédek és norvégek, hanem szerbek és albánok laktának.

A gazdasági geográfusnak tehát tanulmányoznia kell az ismertett vidék lakosságának történelmét; szellemi és testi munkabírását; a különböző gazdasági ágakban tanúsított ügyességét, rátermettségét, szaktudását; igényeit a táplálkozás, lakás és ruházat szempontjából; népsűrűségét a társadalmi és faji rétegződés szerint; szaporodásának tempóját és intézményeinek nivóját, mert ezek az adatok nagy segítségére lesznek a fejlődés lehetőségeinek megítélésénél.

Tanulmányoznia kell továbbá az ott lakó nép találékony-ságát, vállalkozó szellemét, alkotó erejét, vagyis: hogy milyen

mértékben tudja kihasználni a természetnyújtotta előnyöket, szolgálatába hajtani a természeti erőket, feldolgozni a terményeket; hogy mennyiben bírta gazdaságát függetleníteni a természeti csapásokkal szemben; hogy eddigi tevékenysége milyen hatást gyakorolt a földfelszín átalakulására és hogy az ottani természeti viszonyok milyen befolyással vannak a különböző fajú emberek munkabíráására.

E közben állandóan szem előtt kell tartania a többi népek történelmét, tulajdonságait és alkotásait is, hogy egymásra gyakorolt hatásaik figyelmét el ne kerüljék.

*

A természeti faktorok, munkaeszközök (felszerelések) és az emberek együttes munkája hozza létre a javakat az ember megélhetésének biztosítására.

A javak egy része nyerstermény és ezek között is vannak olyanok, amelyeket minden emberi beavatkozás nélkül pusztán a természet produkál s az ember csak összegyűjti őket (kőszén, hering, kancsuk) s olyanok, amelyek céltudatos és rendszeres emberi munka hozzájárulásával jönnek létre (buza, kávé, szarvasmarha). A nyerstermények legnagyobb része eredeti formájában nem alkalmas a javak célját szolgálni s ezért fel kell őket előbb dolgozni árukká. Nyerstermények és feldolgozott árúk nélkül az emberi élet elképzelhetetlen.

A nyerstermények azonban nem lelhetők fel, illetőleg nem produkálhatók a világ minden részében egyforma féleségben, hanem más növény- és állatfajok otthonosak a forró övön, mások a mérsékelt övön és ismét mások a hideg övön s ezeknek mennyiség és minőség szerinti eloszlása az egyes övökön belül is nagyon különböző.

A különféle fajta nyerstermények lelő-, illetőleg termelő helyeihez igazodik természetszerűleg a belőlük készült árúk földrajzi eloszlása is, de már nem kizárólagos mértékben, hiszen magyar buzaliszthól készült kenyeret esznek az egyenlítő vidékén is, hölgyeink pedig a sarkvidékek főkájának prémjébe burkolóznak.

Éppen a mérsékelt égövi népek nagyarányú szükséglete olyan nyerstermények iránt, amelyek csakis a hideg, illetőleg forró övön találhatóak vagy produkálhatók (prémek, gyapot, rizs, kaucsuk, kávé, tea stb.) s olyanok iránt, amelyek a föld-

kerekségnek csak nagyon kevés helyén fordulnak elő megfelelő minőségben és mennyiségben (gyémánt, drágakövek, arany, márvány stb.), ösztönözte az emberiséget a világkereskedelem és ennek lebonyolítására elengedhetetlenül szükséges közlekedés olyan nagy mértékű kifejlesztéséhez.

A mai fejlett világkereskedelem és világforgalom már lehetővé teszi, hogy egyes nyerstermények legnagyobb részét (gyapot, kaucsuk, gyémánt, arany stb.) nem az előfordulási helyen, még csak annak közelében sem, hanem olyan helyeken dolgozzák fel, amelyek attól ugyan távol vannak, de az illető iparág földrajzi feltételeinek nagyobb mértékben felelnek meg. Ezeknek a nyersterményeknek a termelő helye legtöbbször csak a nyersanyagot tudja biztosítani, de sem a gyár berendezésére szükséges tőke, sem olcsó hajtó erő, sem szakmunkás, sem piac nem áll rendelkezésre. Amely helyek ezeket biztosítani tudják, az illető iparág kifejlesztésére alkalmasak tekintet nélkül arra, hogy a nyerstermény milyen messziről jön, bár a szállítási költség esetleges kisebbsége mindenesetre csak előnyükre válik.

A gazdasági geográfusnak tehát meg kell ismernie a hasznos és fontos ásványi telepek, növény- és állatfajok, az ezekből eredő nyerstermények feldolgozása útján keletkezett áruk mennyiség és minőség szerinti földrajzi elterjedését, ezenkívül a világkereskedelem és világforgalom szervezetét, mert csak így tudja megállapítani, hogy tárgyalt területe az ő ásványi, növényi és állati terményeivel, ipari produktumaival, forgalmával és kereskedelmével milyen szerepet játszik a világ-gazdaságban.

Tanulmányoznia kell továbbá, hogy a gazdasági életben legnagyobb szerepet játszó növényeknek és állatoknak mennyi és minő melege, napsugárzásra, vízre és táplálékra van szükségük, vagyis ismernie kell produktálhatóságuk földrajzi feltételeit, mert csak így tudja felfedni előfordulási különbözőségük okait s csak így tudja az egyazon gazdasági tájban otthonos növényeknek és állatoknak együttélését megmagyarázni. De nem hanyagolhatja el az előfordulás földrajzi feltételeinek tanulmányozását a bányászati termékekre vonatkozólag sem, hisz valamely területnek szénben, kőolajban, kálisóban stb. való gazdagsága esetleg döntő befolyással lehet gazdasági életének kialakulására.

Az eddig mondottakat összefoglalva a gazdasági geográfus tehát részben lehetőleg közvetlen szemlélet, de már a dolog természeténél fogva is nagyobb részben hivatalos kiadványok, térképek és megbízható ismertetések alapján megállapítja, hogy valamely vidék természeti viszonyai, technikai berendezkedése, lakosságának kulturnívója és állati, növényi, ásványi termelvényeinek produkálhatósága mennyiben működtek közre a szóbanforgó terület gazdasági életének kialakulásánál.

Ezt a négy tényezőt lehetőleg nem külön-külön veszi számba, hanem mind a négynek egymásra gyakorolt hatását együtt szemléli, hogy tapasztalatait és tanulmányait egységes képbe foglalhassa össze. Ekkép a gazdasági élet olyan formában jelenik meg az olvasó előtt, amint az a valóságban van s ez lehetővé teszi, hogy a hibák nyilvánvalóvá váljanak s azok kiküszöbölése akár a lakók tudásának emelésével, akár más termények meghonosításával, akár a felszerelés tökéletesítésével, akár a természeti viszonyokkal való eredményesebb küzdelem útján megindulhasson.

A gazdasági földrajz tehát nemcsak a tudományosságot, hanem a gyakorlati életet is szolgálja. A legtöbb író azonban részben bevallottan, részben hallgatagon csak a fehér ember érdekeit tartja szemel előtt; sőt van olyan is, aki kizárólagosan saját nemzetének óhajt szolgálatokat tenni. De újabban érezhető olyan törekvés is, amely azt követeli, hogy a gazdasági geográfus munkásságát ne csak nemzeti vagy faji, hanem *általános emberi* szempontok is irányítsák.

Ha tehát az író valamelyik trópusi vidék gazdasági életét magyarázza, ne elégedjék meg azon termények produkálásának természeti feltételeit és elterjedését ismertetni, amelyek nyers vagy félig feldolgozott állapotban saját hazájának vagy a fehér fajnak egyik kikötőjébe jutnak, — hanem ugyanolyan részletességgel foglalkozzék azokkal a növényi, állati és ásványi produktumokkal is, amelyek kizárólagosan a bennszülöttek gazdasági céljait szolgálják s így az illető ország határait vagy egyáltalán el nem hagyják, vagy legfeljebb egy másik színes nép lakta állam területére kerülnek.

Ne járjon el szűkkeblűen az okok és törvényszerűségek kutatásánál s a gazdasági fejlődés lehetőségeinek fejtegetésénél sem, hanem — miután a világgazdasági és világkereskedelmi szempontból feladott ilyen irányú kérdésekre választ

adott — ne mulassza el kutatás tárgyává tenni azt sem, hogy a bennszülöttek gazdasági tudása összhangban van-e természeti képességeikkel s hogy a szóbanforgó ország gazdasági életének az a része, amely kizárólagosan a bennszülöttek megélhetését szolgálja, kihasználja-e a természeti viszonyok által nyújtott összes lehetőségeket.

Az általános emberi szempontnak programmba vétele azonban nem zárja ki, hogy a gazdasági földrajz tisztán nemzeti célokat is szolgálhasson.

Klebersberg Kunó gróf egyik cikkében energikusan kel ki „a tárgyismeretektől el nem homályosított éleslátás” ellen s a kérdés alapos tanulmányozására szólítja fel a hozzászólni óhajtókat. Ha tehát veszedelmes a tájékozottság nélküli gyors véleményalkotás, kívánatos annak ellentéte a sokoldalú tudásra támaszkodó megfontolás. Egyes részletkérdéseknek beható vizsgálata pedig általános alapismeretek nélkül a lehetetlen feladatok közé tartozik. Hogyan tudjon valaki véleményt mondani arról, hogy helyes dolog-e közpénzzel támogatni a hazai gyapottermelés előmozdítását vagy gyapotfeldolgozó ipartelep-pek létesítését, aki még általánosságban sem ismeri a gyapot termelésének fizikai feltételeit; aki nem tudja, hogy a világ mely részein körülbelül mennyi gyapotot termelnek, azt hol dolgozzák fel; akinek fogalma sincs arról, hogy a gyapotipar egyes vidékek gazdasági életében milyen szerepet játszik s hogy annak kifejlesztése milyen hatást gyakorol a lakosság kulturájára, a vidék településére, közlekedésére s akinek sejtelve nincs arról, hogy mekkora a mi gyapot-gyártmány szükségletünk s hogy azt mely irányokból fedezzük.

Vagy hogyan tudjon a létesítendő Duna—Tisza csatorna kérdéséről véleményt mondani az, aki még nagy általánosságban sem ismeri az öntözés célját és jelentőségét s hogy a Föld mely részein, mily mértékben s eredménnyel öntöznek.

Szövetségekötésnél elengedhetetlenül szükséges, hogy azt ne csak a kormányok hozzák létre, hanem hogy a polgárok lelkében is visszhangra találjon. De hogyan legyen képes az oláh vagy jugoszláv vagy olasz orientáció előnyeit vagy hátrányait megérteni az, aki nem ismeri az illető terület természeti kincseit, gazdasági lehetőségeit s népének tulajdonságait.

A felajánlott spatatói kikötő kérdéséhez is csak az szólhat hozzá, aki figyelembe veszi mindazokat a földrajzi ténye-

zöket, amelyek erre az ügyre hatást gyakorolnak: milyen természetű s mikép lakott területeken vezet keresztül s milyen hosszú az odavivő út, vannak-e az építésnek természeti akadályai, minő feleslegünket hová s mely szükségleteinket honnan tudná közvetíteni a legjutányosabban, biztonságáról lehetne-e gondoskodni stb.

Mindennek a sokoldalú ismeretkörnek alapjait egymással való kapcsolataikkal együtt a gazdasági földrajzban találjuk meg s így, aki ebben a tudományban csak nagy általánosságban is járatos, nem lesz elfogult még saját nemzetével szemben sem. Nem lesz fennhéjázó, de nem lesz kishitű sem, mert nemzetét oda sorozza, amely hely őt a népek családjában megilleti. Nem fog örökösen pénzkidobásról s panamákról beszélni, mert összehasonlítások révén felismeri az intézkedések gazdaságföldrajzi rugóit. „A tárgyismeretektől el nem homályosított éleslátás“-sal járó idegességet, megbízható adatok által teremtett nyugalom váltja fel.

Szakáll Zsigmond.